

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ АДВОКАТА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЇ

Єна І.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету
ORCID: 0000-0002-7757-8076
e-mail: ena-irina@ukr.net*

Єна І.В. Комунікативна компетентність адвоката як важлива складова професії.

У статті акцентується увага на важливості розвитку комунікативних навичок адвоката для забезпечення ефективного надання правової допомоги, формування довірчих відносин із клієнтами та успішної взаємодії з учасниками процесуальних відносин. Проте сучасна юридична освіта концентрується переважно на технічних аспектах права та приділяє недостатньо уваги розвитку саме комунікативних навичок, що створює розрив між теоретичною підготовкою та практичними вимогами професії. Саме тому дослідження комунікативної компетентності адвоката як складової його професії є актуальним як з точки зору професійного розвитку, так і для забезпечення ефективного надання правової допомоги.

Для того, щоб адвокат на високому професійному рівні здійснював професійну діяльність та був компетентним, йому необхідно мати сукупність базових знань на основі яких здійснюватиметься професійна діяльність, мати соціальні уявлення про те що можна робити, а що ні, мати уміння, навички, докладати зусиль, емоційні зусилля. У статті пропонується виділяти такі основні елементи компетентності, як галузеві знання, практичні навички, етичні та моральні цінності, емоційно-вольова складова.

На основі проведеного дослідження сутності комунікативної компетентності пропонуємо розглядати її як здатність особи ефективно взаємодіяти з іншими людьми у процесі спілкування, враховуючи контекст, соціальні норми та індивідуальні особливості співрозмовника.

Комунікативна компетентність відіграє в професійній діяльності адвоката важливу роль - допомагає побудувати довірчі відносини з клієнтом, забезпечує ефективну взаємодію з учасниками процесу, допомагає у розв'язанні конфліктів, формує професійний авторитет.

Автором акцентується увага на ряді проблем розвитку комунікативної компетентності адвокатів. Серед яких – приділення недостатньої уваги формуванню комунікативної компетентності у освітніх програмах, відсутність достатньої кількості практичних тренінгів, низький рівень самооцінки адвокатів.

Зроблено пропозицію, вирішення зазначених проблем розпочинати із перегляду підходів до формування комунікативних компетентностей на рівні отримання здобувачами базової юридичної освіти, а удосконалення комунікативних компетентностей практикуючих адвокатів можливо за рахунок організації та проведення тренінгів і семінарів, використання симуляційних ігор, моделювання судових засідань, залучення фахівців з комунікації до навчання адвокатів, проведення психологічних тренінгів.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, компетентність адвоката, комунікативна компетентність, принципи спілкування.

Yena I.V. Communicative competence of a lawyer as an important component of the profession.

The article emphasizes the importance of developing a lawyer's communication skills to ensure the effective provision of legal assistance, the formation of trusting relationships with clients, and successful interaction with participants in procedural relations. However, modern legal education focuses mainly

on the technical aspects of law and pays insufficient attention to the development of communication skills, which creates a gap between theoretical training and practical requirements of the profession. That is why the study of a lawyer's communicative competence, as a component of his profession, is relevant both from the point of view of professional development and to ensure the effective provision of legal assistance.

In order for a lawyer to carry out professional activities at a high professional level and be competent, he needs to have a set of basic knowledge on the basis of which professional activities will be carried out, to have social ideas about what can be done and what cannot be done, to have abilities, skills, to exert willpower, emotional effort. The article proposes to highlight such basic elements of competence as industry knowledge, practical skills, ethical and moral values, emotional and volitional component.

Based on the conducted study of the essence of communicative competence, we suggest considering it as a person's ability to effectively interact with other people in the process of communication, taking into account the context, social norms and individual characteristics of the interlocutor.

Communicative competence plays an important role in the professional activity of a lawyer - it helps to build a relationship of trust with the client, ensures effective interaction with process participants, helps in resolving conflicts, and builds professional authority.

The author focuses attention on a number of problems in the development of communication competence of lawyers. Among them – paying insufficient attention to the formation of communicative competence in educational programs, lack of a sufficient number of practical trainings, low level of self-esteem of lawyers.

It is proposed to start solving the mentioned problems by revising approaches to the formation of communicative competences at the level of basic legal education students, and improving the communication skills of practicing lawyers is possible due to the organization and conduct of trainings and seminars, the use of simulation games, modeling of court sessions, the involvement of communication specialists in the training of lawyers, conducting psychological trainings.

Key words: lawyer, lawyer's activity, lawyer's competence, communicative competence, principles of communication.

Постановка проблеми. В Україні найважливішими і престижними юридичними професіями є суддя, прокурор, слідчий, адвокат. Саме вони стоять на захисті прав і свобод громадян, що вимагає глибоких знань закону, професіоналізму, високого рівня комунікативних навичок. Особливе місце серед наведеного переліку займає адвокат, який здійснює адвокатську діяльність, сутність якої – здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту [1].

Успіх зазначеної діяльності багато в чому залежить від вміння адвоката ефективно спілкуватися з клієнтами, колегами, суддями, прокурорами та іншими учасниками процесу. Саме тому, комунікативна компетентність є ключовим елементом професійної діяльності адвоката. Через комунікацію реалізуються основні види адвокатської діяльності: консультування, представництво інтересів клієнта, ведення переговорів, участь у судових засіданнях тощо.

Проте сучасна юридична освіта концентрується переважно на технічних аспектах права та приділяє недостатньо уваги розвитку саме комунікативних навичок, що створює розрив між теоретичною підготовкою та практичними вимогами професії.

Саме тому дослідження комунікативної компетентності адвоката, як складової його професії є актуальним як з точки зору професійного розвитку, так і для забезпечення ефективного надання правової допомоги.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням комунікативної компетентності адвокатів займаються науковці, які вивчають психологію, педагогіку, комунікацію та юриспруденцію. Серед визнаних вітчизняних авторів варто згадати О. Олійник, Г. Голованова, Л. Копилува, А. Хуторського, В. Гончаренко, Т. Варфоломєєву, Л. Лобойко, О. Бандурку та ін.

Метою статті є дослідження значення комунікативної компетентності в професійній діяльності адвоката, визначення її основних компонентів, проблем розвитку та шляхів вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Правова захищеність особи є основною ознакою правової держави, яка передбачає наявність ефективних юридичних механізмів реалізації і захисту прав особи, що потребує залучення до цієї складної діяльності професійних, досвідчених, компетентних адвокатів, здатних ефективно комунікувати та переконувати опонентів. Тому принцип компе-

тентності має ключове значення в діяльності адвоката. Від адвоката вимагається високий рівень професійної підготовки, знання законодавства (повинен мати достатню інформацію про зміни законодавства), слідчої, судової практики, опанування на високому рівні методикою та тактикою адвокатської діяльності, ораторського мистецтва, тощо.

Це твердження підкріплюється нормативними вимогами, сформульованими у ст. 11 Правил адвокатської етики. А саме, зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, ґрунтовне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва. Адвокат зобов'язаний надавати професійну правничу (правову) допомогу клієнту, здійснювати його захист та представництво компетентно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування [2].

У мовній практиці використовують два терміни іншомовного походження – «компетенція» і «компетентність», які мають спільний латинський корінь. Деякі науковці трактують ці терміни як синоніми, що позначають однакові явища. Ми, погоджуючись з думкою іншої частини дослідників, вважаємо за доцільне розрізняти ці поняття, надавши їм окреме значення.

Поняття компетентності є досить широким, використовується у різних галузях – юриспруденції, освіті, педагогіці, психології, та охоплює сукупність знань, вмінь, навичок особи у певних сферах. Має англійське походження і у перекладі означає кваліфікація, здібність, уміння, знання.

Для того, що зрозуміти природу поняття «компетентність» необхідно звернутись до довідкової, енциклопедичної літератури.

Тлумачення поняття «компетентність» у словниках різняться і не мають єдиного підходу. Але, всі вони мають спільний рису: термін «компетентність» завжди стосується людини, яка володіє певними знаннями та вміннями, тобто є «компетентною». Слово «компетентність» є іменником, утвореним від прикметника «компетентний», що означає знаючий, обізнаний у певній сфері. Деякі це поняття використовують для характеристики особистісних якостей людини.

Так, наприклад, С.А. Горобець вважає, що компетентність передбачає володіння людиною відповідною компетенцією, яка містить її особистісне ставлення до предмета діяльності [3].

Звичайно бути компетентним (обізнаним) в усіх сферах життя неможливо, тим більше, що сучасне суспільство стає всі більш інформаційно насиченим. Тому, на нашу думку, для того, щоб адвокат на високому професійному рівні здійснював професійну діяльність та був компетентним, йому необхідно мати сукупність базових знань на основі яких здійснюватиметься професійна діяльність, мати соціальні уявлення про те що можна робити, а що ні, мати уміння, навички, докладати вольові, емоційні зусилля. З наведеного можна виділити елементи компетентності, до яких, на нашу думку, входять:

- 1) галузеві знання;
- 2) практичні навички;
- 3) етичні та моральні цінності;
- 4) емоційно-вольова складова.

Українські науковці, досліджуючи сутність компетентності, зробили висновки, що вона включає не лише професійні знання, навички та досвід, але й здатність ефективно використовувати їх у професійно-практичній діяльності [4].

Також вважаємо, що знання мови, наявність досвіду, навичок є недостатнім. Адвокат повинен вміти використовувати мову в конкретному контексті щодо конкретної ситуації, тобто має володіти комунікативною компетентністю.

Комунікативна компетентність – це здатність індивіда налагоджувати та підтримувати необхідні контакти в соціумі, сукупність знань, умінь та навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття та відображення дійсності у різноманітних ситуаціях спілкування [5].

Пропонуємо розглядати комунікативну компетентність, як здатність особи ефективно взаємодіяти з іншими людьми у процесі спілкування, враховуючи контекст, соціальні норми та індивідуальні особливості співрозмовника.

Враховуючи контекст спілкування, можна зазначити, що для адвоката ця компетентність включає наступні складові:

- вміння встановлювати контакт з клієнтами та іншими учасниками процесу;
- здатність чітко та зрозуміло формулювати думки у різних комунікативних ситуаціях;

- володіння навичками активного слухання;
- вміння переконувати та вести переговори;
- дотримання етичних норм спілкування;
- здатність адаптувати стиль комунікації до різних аудиторій та ситуацій.

Комунікативна компетентність адвоката складається з кількох взаємопов'язаних компонентів.

По-перше, це когнітивний компонент, який включає знання про принципи спілкування, мовні та культурні особливості, юридичну термінологію та специфіку професійної комунікації.

До-друге, поведінковий компонент, який передбачає здатність реалізовувати знання на практиці через вербальні, невербальні засоби комунікації, такі як міміка, жести, інтонація тощо.

По-третє, емоційний компонент, який охоплює здатність до емпатії, емоційного самоконтролю, розуміння почуттів інших людей.

Сукупність цих компонентів, з одного боку є природними властивостями людини, з іншого боку закладаються (набуваються) в процесі виховання, навчання, спілкування. І в повній мірі реалізуються в процесі юридичної дискусії в якій проявляється специфіка юридичного професійного мислення в різних середовищах, таких як консультації з правових питань; спілкування при першому побаченні адвоката з клієнтом; участь у провадженні слідчих (розшукових) дій; спілкування із слідчим, прокурором, слідчим суддею; судові засідання в судах різних інстанцій, тощо.

Тому, комунікативна компетентність відіграє в професійній діяльності адвоката важливу роль.

Вона допомагає побудувати довірчі відносини з клієнтом. Довіра є основою для ефективної співпраці між адвокатом і клієнтом. Комунікативна компетентність допомагає адвокату зрозуміти потреби клієнта, пояснити правові нюанси та знайти спільну мову навіть у складних ситуаціях.

Забезпечує ефективну взаємодію з учасниками процесу. Уміння переконливо викладати свої аргументи, задавати правильні запитання та коректно реагувати на критику є важливими в судових дебатах і позасудових переговорах.

Допомагає у розв'язанні конфліктів. Адвокат часто стикається з конфліктними ситуаціями, де необхідно знайти компроміс. Комунікативна компетентність дозволяє уникнути ескалації конфлікту та знайти взаємовигідне рішення.

Формує професійний авторитет. Успішна комунікація сприяє формуванню позитивного іміджу адвоката серед колег, клієнтів і громадськості.

Сучасне суспільство бурхливо розвивається, ми є свідками того, як воно стає все більш інформаційно насиченим, зростає обсяг інформації, удосконалюються технічні засоби її обробки, передачі. Комунікація стає стратегічним ресурсом розвитку правової системи. Такі реалії вимагають від адвоката постійної роботи над собою та самовдосконалення, в тому числі і комунікативних компетентностей.

Так, згідно ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», одним із професійних обов'язків адвоката є підвищення свого професійного рівня. Статтею 11 Правил адвокатської етики закріплено положення згідно із яким, адвокат має постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві.

Сьогодні існують широкі можливості підвищення рівня комунікативності адвокатів, але тим не менше можна виділити ряд проблем розвитку їх комунікативної компетентності. Серед них, приділення недостатньої уваги формуванню комунікативної компетентності у освітніх програмах. Юридична освіта зосереджується переважно на теоретичних аспектах права, залишаючи поза увагою розвиток soft skills, включаючи комунікацію. Відсутність достатньої кількості практичних тренінгів. Дійсно, мало уваги приділяється моделюванню реальних ситуацій, таких як переговори чи судові засідання, що дозволило б здобувачам розвивати практичні навички. Невирішеність цих питань породжує низький рівень самооцінки адвокатів щодо їхніх комунікативних навичок, що може призводити до невпевненості у професійній діяльності.

Вирішення цих проблем, на нашу думку, слід розпочинати із перегляду підходів до формування комунікативних компетентностей на рівні отримання здобувачами базової юридичної освіти, а саме інтеграції курсів з розвитку комунікативних навичок у юридичну освіту. Наприклад, запроваджувати курси з ораторського мистецтва, психології спілкування, ведення переговорів, тощо.

Удосконалення комунікативних компетентностей практикуючих адвокатів можливо за рахунок: 1) організації та проведення тренінгів і семінарів. Це можуть бути як окремі майстер-класи, так і довгострокові програми підвищення кваліфікації; 2) використання симуляційних ігор. На-

приклад, моделювання судових засідань або переговорів дозволяє адвокатам отримати цінний досвід у безпечному середовищі; 3) залучення фахівців з комунікації до навчання адвокатів. Професійні тренери можуть навчити тонкошам комунікації, які не завжди зрозумілі без спеціальної підготовки; 4) проведення психологічних тренінгів, які допоможуть сформувати впевнену поведінку, допоможуть адаптуватись до публічних виступів, у ворожому середовищі, удосконалити особисті якості.

Висновки. Враховуючи наведене, можна зробити висновки, що якісна юридична діяльність адвоката свідчить про його професійну комунікаційну компетентність – наявність комунікаційних знань, навичок, загальної гуманітарної культури, культури мовлення, тощо.

Комунікативна компетентність впливає на ефективність надання правової допомоги, формування довірчих відносин із клієнтами та успішність взаємодії з іншими учасниками процесу. Незважаючи на очевидну важливість комунікативних навичок, їх розвиток часто залишається поза увагою освітнього процесу підготовки адвокатів. Допомогти у подоланні цієї проблеми може реалізація комплексу заходів, від інтеграції курсів із комунікації у освітні програми вищих навчальних закладів до проведення практичних тренінгів та семінарів з практикуючими адвокатами.

Такий підхід дозволить адвокатам не лише вдосконалити свої комунікативні навички, а й стати більш успішними у своїй професійній діяльності, що сприятиме підвищенню рівня правової допомоги в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 12.12.2024).
2. Правила адвокатської етики. Затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року. Зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD#w1_1 (дата звернення: 11.12.2024).
3. Горобець С.А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста. *Вісник ЖДУ*. 2007. № 2. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1538/1/07gsakmf.pdf> (дата звернення: 12.12.2024).
4. Смагіна Т.М. Поняття про структуру соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету*. 2010. Вип. 50. Педагогічні науки. С. 138–142.
5. Мамчур Л.І. Комунікативна компетентність особистості: її роль і значення в успішному спілкуванні. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2006. С. 203–209. URL: library.udpu.edu.ua (дата звернення: 11.12.2024).